

ЗАКОНОМІРНОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У СФЕРІ ДІЇ ПРАВА

LAWS OF CREATIVE THINKING IN PATTERNS OF SPHERE OF RIGHT

Гриндей Л.М.,

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри юридичної психології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Меленко О.М.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри юридичної психології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню закономірностей креативного мислення у сфері дії права. Кожна галузь праці має властиві лише їй риси, які впливають на характер діяльності і взаємин людей у процесі конкретних трудових операцій. Це певною мірою стосується і юридичної діяльності. Саме ця обставина зумовила відокремлення із загальної психології специфічної галузі наукового знання, яка вивчає закономірності креативного мислення у сфері дії права.

Ключові слова: креативне мислення, мислення, юридична діяльність, свідомість, правова і психологічна культура, професійна мотивація.

Статья посвящена исследованию закономерностей креативного мышления в сфере действия права. Каждая сфера деятельности имеет только ей присущие особенности, которые влияют на характер деятельности и взаимоотношения людей в процессе конкретных трудовых операций. Это в какой-то мере касается и юридической деятельности. Именно это обстоятельство обусловило выделение из общей психологии специфической отрасли научного познания, которая изучает креативное мышление в сфере деятельности права.

Ключевые слова: креативное мышление, мышление, юридическая деятельность, сознание, правовая и психологическая культура, профессиональная мотивация.

The article investigates the patterns of creative thinking in the scope of the right. Each sphere of activity has its own unique features that affect character activities and relationships people in the process specific labor operations. This is to some extent also applies to legal activities. This circumstance led to the selection of General psychology important branch of scientific cognition, which examines creative thinking in the sphere of activity of law.

Key words: creative thinking, thinking, legal consciousness, legal and psychological culture, professional motivation.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах докорінної реорганізації усіх галузей життєдіяльності проблема формування творчої особистості набуває особливої актуальності. Сфера юриспруденції вимагає від фахівців не лише наявності відповідної кваліфікації і досконалих знань, а й умінь креативно застосовувати ці знання. Така особливість зумовлена тим, що юрист діє за принципами «людина – право» і «людина – людина». Саме тому важко спрогнозувати модель поведінки в кожній окремій ситуації, оскільки мають місце людський фактор і зовнішні обставини. Звідси впливає необхідність творчого підходу юриста до кожної ситуації, навичок креативного та нестандартного використання правових норм.

Юрист – це фахівець, що володіє цивільною зрілістю і високою суспільною активністю, професійною етикою, правовою і психологічною культурою, глибокою пошаною до закону і дбайливим ставленням до соціальних цінностей правової держави, честі і гідності громадянина, високою етичною свідомістю, гуманністю, твердістю моральних переконань, відчуттям відповідальності за долі людей і доручену справу, принциповістю і незалежністю у забезпеченні верховенства права, свобод і законних інтересів особи, її охорони і соціального захисту, необхідною волею і наполегливістю до виконання

ухвалених правових рішень, відчуттям нетерпимості до будь-якого порушення закону у власній професійній діяльності [1, с. 280].

Людська унікальність, індивідуальність тісно пов'язані з проблемою креативності. Розвиток креативності мислення як предмет наукового дослідження має своєрідну специфіку: у науковому описі «креативність» ототожнюють із поняттям «творчість» та його похідними (передумови до творчості, потенціал тощо), де виникає небезпека відходу від наукових основ природи креативності.

Мета статті – дослідити і проаналізувати структуру та закономірності креативного мислення у сфері дії права.

Стан опрацювання. Останнім часом поряд із поняттям «творчі здібності» все частіше вживається поняття «креативність». Аналога в російській та українській мовах цьому слову немає. У буквальному перекладі російською креативність означає «творчесть» [2]. Як зазначає С.С. Степанов, цей термін набув у вітчизняній психології значного поширення, майже витіснивши словосполучення, що існувало раніше, – «творчі здібності». Ці поняття на перший погляд здаються синонімічними, що викликає сумніви у доцільності введення іншомовного терміна. Однак креативність правильніше визначати не стільки як певну творчу здібність або їх сукуп-

ність, скільки як здатність до творчості. Отже, ці поняття є дуже близькими, але не ідентичними.

Багато вітчизняних учених не визнають факт існування креативності як автономної, універсальної здібності. Вони вважають, що творчість завжди безпосередньо пов'язана з певним видом діяльності. На їхню думку, не можна говорити про творчість узагалі: є художня творчість, наукова творчість, технічна творчість тощо. Однак більшість учених у світі схиляються до того, що природа творчості єдина, а тому і здатність до творчості універсальна. Навчившись діяти у сфері мистецтва, техніки чи в інших видах діяльності, людина легко може перенести цей досвід у будь-яку іншу сферу. Саме тому здатність до творчості розглядається як відносно автономна, самостійна здібність. Таку здатність назвали креативністю [3, с. 328]. Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення на Заході у 60-ті роки XX століття після публікацій праць Дж. Гілфорда, завдяки яким фактично постала сучасна психологія творчої обдарованості (психологія креативності).

Дж. Гілфорд і його співробітники виокремили 16 гіпотетичних інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність. Серед них: швидкість (кількість ідей, що виникають за деяку одиницю часу), гнучкість (здатність швидко переключатись з однієї ідеї на іншу), оригінальність мислення (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих), допитливість (підвищена чутливість до проблем, що не викликають інтересу в інших), іррелевантність (логічна незалежність реакцій від стимулів) [4, с. 328].

Досліджуючи інтелектуальні здібності людини, структуру її інтелекту, Дж. Гілфорд виокремив два базові типи мислення: дивергентний і конвергентний. Конвергентне мислення спрямоване на аналіз усіх наявних способів розв'язання задачі з тим, щоб вибрати з них єдиний правильний. Конвергентне мислення – це логічне, послідовне односпрямоване мислення, виявляється у процесі розв'язання завдань, які мають єдину правильну відповідь. Конвергентне мислення лежить в основі інтелекту. Дивергентне мислення – це мислення, що «йде одночасно у багатьох напрямках», воно спрямоване на те, щоб породити безліч різних варіантів розв'язання задачі. Це альтернативне, алогічне мислення, що виявляється у процесі розв'язання завдань, що передбачають існування безлічі правильних відповідей. Дивергентний тип мислення Дж. Гілфорд пов'язав із породженням, продукуванням багатьох рішень проблемної ситуації на основі однозначних вихідних даних, вважаючи, що саме він є «серцевиною», «ядром» творчої обдарованості, креативності.

За сучасних умов поняття «креативність» активно використовується у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В.М. Дружинін, Л.Б. Єрмолаєва-Томіна, В.Н. Козленко, М.П. Лещенко, О.Н. Лук, А. Маслоу, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, В.В. Петухов та ін.). Однак, як зазначає Р.О. Павлюк, це поняття не можна вважати чітко й однозначно визна-

ченим, оскільки не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності. Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень згаданого поняття, що відображають уявлення дослідників, представлених у межах численних концепцій креативності. Згадаємо лише деякі з них [5].

Виклад основного матеріалу. Для розкриття емоційної сутності креативності як якості мислення юриста необхідно звернутись до аналізу поняття «мислення». Мислення – це особлива ідеальна діяльність людини, яка виникає, формується, розвивається у суспільстві, коли людина перебуває у певному соціокультурному середовищі і вступає у багатогранні відносини з природним і соціальним світом, що її оточує [7, с. 62]. Мислення – це психічний пізнавальний процес, спрямований на активне відображення суб'єктом об'єктивної дійсності, форма внутрішньої психічної діяльності, на відміну від зовнішньої, яка орієнтовна на перетворення матеріального та культурного світу [6, с. 21].

Поняття «мислення» перебуває у тісному зв'язку з поняттями «буття», «матерія», «людина», «пізнання», «знання», «ідея» тощо. Воно є фундаментальним у концептуальних системах знання філософів минулого та сучасності. Термін «мислення» (гр. νοῦς – розум) і взаємопов'язані з ним поняття – «відображення», «образ», «відчуття», «поняття», «знання» – були сформовані античними філософами (Геракліт, Анаксагор, Демокрит, Епікур, Сократ, Платон, Аристотель та ін.) Так, Сократ на початку діалогу намагався уточнити основні поняття й визначення, розвиваючи логіку мислення і користуючись індукцією, прагнув підвести співрозмовника до істини [8].

Таким чином, на підставі узагальнення різних підходів до практичного професійного мислення юриста можна виокремити такі його основні риси, які спільні для представників різних теорій і психологічних шкіл:

- недостатність, надмірність і багатозначність умов, тобто розв'язання проблемної ситуації відбувається в умовах невизначеності;
- конкретизація проблемної ситуації, тобто виокремлення тих суттєвих характеристик, які впливають на об'єкт впливу або можуть бути використані, залучені тут і зараз;
- цілісність проблемної ситуації, тобто в контексті власного фізичного стану та стану елементів проблемної ситуації;
- орієнтація на активну дію, на результат, тобто завжди необхідно діяти й отримати бажаний результат [9].

До проблеми юридичного мислення цікаво підходять у Німеччині. К. Островська у статті «Деякі аспекти тренування юридичного мислення у вищих навчальних закладах Німеччини» виявила, що головним пунктом німецької методики юридичної освіти є розвиток юридичного мислення як такого. Біля витоків культивування юридичного мислення Німеччини стоїть ще історична школа, яку було засновано Фрідріхом Карлом фон Савіні у XIX столітті.

Відповідно до його розуміння правової системи право є продуктом нації в історичному контексті, об'єктивізація ж відіграє другорядну роль.

Основна частина юридичного мислення є місцевим юридичною інтерпретації. Історична школа в Німеччині показала метод історичної інтерпретації у межах юридичної науки. Згодом долучилася граматична, систематична і телеологічна інтерпретації. У сучасній Німеччині ці різновиди інтерпретації лежать в основі дисципліни під назвою «юридична методика».

Щодо нестандартності, то вона визначається, зокрема, як невідповідність стійкому уявленню людей про те чи інше явище природи, суспільства, мислення [10, с. 127]. У юриспруденції нестандартність є унікальним принципом юридичної деонтології. На думку В. Горшенева, І. Бенедіка, суть його полягає у тому, що деонтологічні норми розраховані не на взірцеві, ідеальні ситуації, а на несподівані, несхожі, нестандартні [11, с. 51]. Деонтологічні норми мають найбільшу цінність саме у нестандартних умовах, коли неможливо застосувати традиційний підхід, що доволі часто трапляється у юридичній практиці. Нестандартне правове мислення є як здатністю юриста відшукати нові незвичайні способи вирішення юридичних справ. Одним із найефективніших способів опанування нестандартного мислення є загальновідомий метод розв'язування ситуаційних правових задач. Цей метод певною мірою використовується майже всіма юридичними школами. Задачі мають, як правило, декілька невідомих в обставинах гіпотетичної справи, що вимагає під час її вирішення відштовхуватися по черзі від багатьох вірогідних припущень.

Міра оволодіння здатністю нестандартного мислення залежить від наполегливості самої людини, оскільки суспільство, як правило, схильне до сковування нестандартних рис особистості, які присутні у кожному з нас. Саме тому суспільство, за влучним висловом Ю. Трофімова, має бути насичене духом визначених соціальних очікувань для того, щоб з'явився потрібний геній [12, с. 35].

Нестандартним рішенням практичних проблем юриста надзвичайно сприяють методи генерації ідей, зокрема метод мозкового штурму. Цей метод відомий також під багатьма іншими назвами: метод Осборна, фабрика ідей, ярмарок ідей, серія нових ідей, конференція ідей та ін. Мозковий штурм іноді називають технікою групового творчого мислення (Е. Вітковський), а В. Оконь визначає цей метод серед групи дискусійних.

Нестандартне мислення – це специфічний процес обробки інформації, спрямований на зміну наявної стереотипної моделі сприйняття навколишньої дійсності, створення нових альтернативних підходів до розв'язання певної проблеми [13].

Нестандартне мислення є важливою складовою творчого мислення юриста. Цей процес здійснюється завдяки інструментам мислення, які дозволяють усебічно проаналізувати проблему, знайти альтернативні рішення, обрати оптимальні серед них. Важливим механізмом нестандартного мислення юриста є інсайт, який може бути штучно створений завдяки опорі на досвід і поєднанню ідей, що не мають між собою спільності та належать до різних сфер. Нестандартне мислення тісно пов'язане з творчістю і має багато спільного з нею: позбавлення від стереотипів та створення нових оригінальних ідей. В одних випадках результати нестандартного мислення є геніальними творіннями, в інших – стають лише новим поглядом на речі та є чимось меншим, ніж справжня творчість. Отже, для реалізації нестандартного мислення необхідне:

- усвідомлення актуальних ідей;
- пошук різноманітних підходів до вирішення проблем;
- звільнення з-під жорсткого контролю логічного мислення;
- використання випадку;
- розуміння того, що будь-який погляд – це лише один із багатьох можливих;
- відкидання оцінки, судження;
- генерування нових підходів [14, с. 224].

Висновки. На підставі аналізу креативності як специфічної риси юридичної діяльності можна зробити висновок про те, що креативність є складним психічним утворенням, яке складається із поєднання комплексу якостей і властивостей, що визначають ці здібності. Водночас слід зазначити, що у здібностях до складних форм діяльності часто буває так, що відсутність певної якості може зруйнувати структуру здібностей. Тому для досягнення результату необхідно розвивати мислення за принципом детального відпрацювання кожної якості, які потім інтегрується у цілісне утворення. Отже, на нашу думку, структура креативності визначається як оптимальний розвиток усіх потенційних можливостей індивідуальності й особистості юриста. Саме це поєднання лежить в основі креативності як особистісного утворення. Це поєднання і має бути об'єктом і критерієм розвитку творчих здібностей майбутніх юристів, які є найбільш фундаментальними і значущими у професійному і творчому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рижиков В.С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів : [монографія] / В.С. Рижиков. – Херсон : Айлан, 2010. – 280 с.
2. Губенко Е.Л. Диагностика и развитие творческих способностей ребенка средствами изобразительного искусства / Е.Л. Губенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://festival.1september.ru/articles/578042/>.
3. Степанов С.С. Креативность / С.С. Степанов // Популярная психологическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2005. – С. 328–331.
4. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів / Р.О. Павлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
5. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wapedia.mobi/uk/>.
6. Акимов М.К. Теоретические подходы к диагностике практического мышления / М.К. Акимов, В.Т. Козлова, Н.А. Ференс // Вопросы психологии. – 1999. – III. – С. 21–31.

7. Кессиди Ф.Х. Сократ / Ф.Х. Кессиди. – М., 1976. – С. 62.
8. Ягупова О.В. Проблема практичного мислення у психологічних дослідженнях / О.В. Ягупова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.ukma.kiev.ua/eib/NZ/NZV71_2007_pedagog/13_yagupova_ov.pdf.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 127.
10. Горшенев В.М. Юридическая деонтология : [учеб. пособ.] / В.М. Горшенев, И.В. Бенедик. – К. : УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. – С. 51.
11. Психологія : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю.Л. Трофімова. – К. : Либідь, 1999. – С. 35.
12. Новікова О.В. Проблема розвитку творчого мислення в системі Едварда де Боно / О.В. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissert.com.ua/content/350926.html>.
13. Боно Э. Нестандартное мышление / Эдвард де Боно. – Минск : Попурри, 2000. – 224 с.

УДК 347.77

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОРЯДОК ВИПЛАТИ АВТОРСЬКОЇ ВІНАГОРОДИ У СФЕРІ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ, ВІНАХІДНИЦТВА ТА РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В СРСР ТА УРСР 50–60-XX РР. XX СТ.

FRAMEWORK AND PROCEDURES PAYMENT OF ROYALTIES IN SCIENTIFIC DISCOVERY, INVENTION AND RATIONALIZATION IN THE USSR AND THE UKRAINIAN SSR 50–60– YEARS XX CENTURY

Іващенко В.А.,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту економіки і права
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

У статті проаналізовано нормативно-правове регулювання порядку виплати авторської винагороди у сфері наукових відкриттів, винаходів та раціоналізаторських пропозицій. На основі джерельної бази та окремих теоретичних напрацювань показано механізм нарахування, порядок виплати та розміри винагороди. Автором характеризується система пільг авторів наукових відкриттів, винахідників та раціоналізаторів, що були закріплені у законодавстві СРСР та УРСР у зв'язку з прийняттям «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції 1959 р.» та низки підзаконних нормативно-правових актів. У дослідженні аналізуються позитивні і негативні сторони системи обрахунку та виплати авторської винагороди у сфері винахідництва та раціоналізації.

Ключові слова: радянське керівництво, УСРР, винаходи, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, авторське свідоцтво, авторська винагорода.

В статье проанализировано нормативно-правовое регулирование порядка выплаты авторского вознаграждения в сфере научных открытий, изобретений и рационализаторских предложений. На основе имеющихся источников и отдельных теоретических разработок показан механизм начисления, порядок выплаты и размеры вознаграждения. Автор характеризует систему льгот авторов научных открытий, изобретателей и рационализаторов, которые были закреплены в законодательстве СССР и УССР в связи с принятием «Положения об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях 1959 г.» и ряда подзаконных нормативно-правовых актов. В исследовании анализируются положительные и отрицательные стороны системы расчета и выплаты авторского вознаграждения в области изобретательства и рационализации.

Ключевые слова: советское руководство, УССР, изобретения, научные открытия, рационализаторские предложения, авторское свидетельство, авторское вознаграждение.

The article analyzes the legal of regulation the payment of royalties in scientific discoveries, inventions and innovations. Based on individual sources and theoretical developments and show charging mechanism and procedure for payment of remuneration. The author characterizes scientific discoveries, inventors and innovators that have been fixed in the legislation of the USSR and the USSR in connection with the adoption of the «Regulation on discoveries, inventions and innovations 1959» and a number of subordinate regulations. The research analyzes the advantages and disadvantages of the system of calculation and payment of royalties in the field of invention and rationalization.

Key words: Soviet leadership, USSR, inventions, discoveries, innovations, certificates, royalties.

Постановка проблеми. Розвиток творчої діяльності особистості як у гуманітарній, так і технічній сфері залежить від низки факторів, визначальними з яких є наявність певних пільг та гарантій отримання авторської винагороди за свою інтелектуальну працю. Нині в Україні оголошено широкомасштабну

реформу сфери інтелектуальної власності. Реформа має торкатися низки аспектів, зокрема й механізмів нарахування авторської винагороди у гуманітарній і технічній сфері. З огляду на це, вивчення досвіду зі встановлення, нарахування та порядку виплати авторської винагороди у сфері гуманітарної та тех-